

Αρχές φιλοσοφίας – Β΄ τάξη

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α. Πληροφορίες - Παρουσίαση της ταινίας «Οπενχάιμερ»

Μαριάννα Τζιαντζή, Οπενχάιμερ: Αμερικανός Προμηθέας ή καταστροφέας των κόσμων;

06/09/2023 <https://prin.gr/2023/09/oppenheimer/>

Πολλοί παραδέχονται ότι ο Οπενχάιμερ του Κρίστοφερ Νόλαν είναι η πιο πετυχημένη βιογραφική ταινία όλων των εποχών. Πετυχημένη όχι μόνο με εμπορικά κριτήρια, αλλά και επειδή αγγίζει, με κινηματογραφική γλώσσα, τα μεγάλα ζητήματα του 20ού (και του 21ου) αιώνα σε υπαρξιακό και ιστορικό, πολιτικό επίπεδο. Ζητήματα όπως ο πόλεμος και η ειρήνη, τα πυρηνικά όπλα, ο ρόλος της επιστήμης και η συνείδηση του επιστήμονα. Ασφαλώς πρόκειται για μια ταινία-τροφή για σκέψη. Αριστοτεχνική σκηνοθεσία, καθηλωτικές ερμηνείες, όλα αυτά είναι δεδομένα.

Παλαιότερα, κάποιοι είχαν παρομοιάσει τον Οπενχάιμερ με τον Γαλιλαίο που οδηγήθηκε στην Ιερά Εξέταση, ενώ η βιογραφία του, που εκδόθηκε στις ΗΠΑ το 2005 και στην οποία βασίστηκε η ταινία του Κρίστοφερ Νόλαν, έχει τίτλο Αμερικανός Προμηθέας: Η άνοδος και η πτώση του Ρόμπερτ Οπενχάιμερ. Πράγματι, ο Οπενχάιμερ αποθεώθηκε όσο λίγοι επιστήμονες και πράγματι ταπεινώθηκε, εξευτελίστηκε στα χρόνια του μακαρθισμού. Με τη διαφορά ότι ο Προμηθέας έδωσε στους ανθρώπους το δώρο της φωτιάς, ενώ ο Αμερικανός «ομολόγος» του πρόσφερε στη χώρα του το πιο φονικό όπλο, το πιο κτηνώδες επιστημονικό εργαλείο μαζικής εξόντωσης που είχε γνωρίσει έως τότε η ανθρωπότητα.

Το 1954 η Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας των ΗΠΑ ανέκρινε τον Οπενχάιμερ και ανακάλεσε την άδεια πρόσβασης του σε διαβαθμισμένες πληροφορίες, γεγονός που ισοδυναμούσε με την περιθωριοποίησή του ως επιστήμονα. Ήταν γνωστό ότι στη δεκαετία του '30, ενώ δίδασκε στο Μπέρκλεϊ, ο Οπενχάιμερ είχε στενές σχέσεις με κομμουνιστές και το εργατικό κίνημα. Ήταν η εποχή του Ισπανικού Εμφυλίου και της ανόδου του φασισμού στην Ευρώπη, η εποχή που πολλοί Αμερικανοί επιστήμονες και καλλιτέχνες έβλεπαν με συμπάθεια τη Σοβιετική Ένωση.

Ο Οπενχάιμερ διορίστηκε επικεφαλής του «Σχεδίου Μανχάταν» δηλαδή της κατασκευής της πρώτης ατομικής βόμβας σε ένα εργαστήριο-φρούριο στην έρημο. Όχι μόνο δεν ήταν αντίθετος στη ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα, αλλά συμμετείχε στην επιτροπή που αποφάσισε για τη μεγιστοποίηση των ολέθριων επιπτώσεων της χωρίς να προβάλλει καμία σοβαρή αντίρρηση. Σε αντίθεση όμως με άλλους κορυφαίους επιστήμονες και προσωπικότητες που εναντιώθηκαν στην ατομική βόμβα, ο Οπενχάιμερ πίστευε ότι αυτό το όπλο όχι μόνο θα έφερνε το τέλος του ναζισμού, αλλά και το τέλος όλων των πολέμων. Ο Οπενχάιμερ «πλήρωσε» το αριστερό του του παρελθόν, πλήρωσε τις εκ των υστέρων τύψεις του, όμως άλλοι Αμερικανοί επιστήμονες, που εναντιώθηκαν στη χρήση της ατομικής βόμβας, πλήρωσαν πολύ πιο βαρύ τίμημα καθώς απολύθηκαν από τα πανεπιστήμια όπου δίδασκαν, πείνασαν και δεν έβρισκαν δουλειά ούτε ως καθηγητές γυμνασίου.

Ο Οπενχάιμερ ήταν ιδιοφυής άνθρωπος. Λέγεται ότι στα νιάτα του, στη διάρκεια ενός τριήμερου ταξιδιού με τρένο, διάβασε και τους δύο τόμους του Κεφαλαίου του Μαρξ. Ήξερε γερμανικά, γαλλικά, αρχαία ελληνικά, λατινικά και σανσκριτικά, ενώ αυτοί που τον γνώρισαν επισημαίνουν το ηγετικό και το συνθετικό του ταλέντο, την ικανότητά του να γοητεύει και να εμπνέει τους συνεργάτες και τους φοιτητές του. Ήταν αυτό που οι Αγγλοσάξονες αποκαλούν «larger than life» όμως η ατομική βόμβα, δεν ήταν απλώς «μεγαλύτερη από τη ζωή»: ήταν και είναι το αντίθετό της. Ταυτόχρονα, η ατομική βόμβα είναι το μαύρο έπος της συλλογικότητας αφού η παραγωγή της θα ήταν αδύνατη δίχως τη συνεργασία χιλιάδων ανθρώπων με διάφορες επιστημονικές και τεχνικές ειδικότητες. Ο Οπενχάιμερ δεν ήταν ο «πατέρας» της ατομικής βόμβας –πολλοί ήταν οι πατεράδες της– αλλά ο ιδιοφυής μάεστρος που διηύθυνε, συντόνισε τη γέννησή της.

Το σύστημα που ο Οπενχάιμερ εμπιστεύτηκε και υπηρέτησε αποδείχτηκε πιο δυνατό από τον ίδιο.

Πριν καν προβληθεί, η ταινία είχε γίνει μύθος, όχι μόνο λόγω των πολύ σημαντικών συντελεστών της, αλλά και λόγω της τεράστιας διαφημιστικής εκστρατείας που τη συνόδευσε. Όμως ένας από τους παράγοντες της μεγάλης εμπορικής επιτυχίας της είναι το «τάιμινγκ»: ο συγχρωτισμός με την ταινία Barbie, ο πόλεμος στην Ουκρανία και η σχεδιασμένη εξοκείωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης με το ενδεχόμενο κάποιου πυρηνικού πλήγματος.

Με την αποκαθήλωση του Οπενχάιμερ στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, «έληξε ο μεταπολεμικός μεσσιανικός ρόλος των επιστημόνων», λέει ο Ντάνιελ Μπελ. Οι επιστήμονες που εργάζονταν εντός του συστήματος δεν μπορούσαν να διαφωνούν με την κυβερνητική πολιτική. Ο Οπενχάιμερ δεν θέλησε να ταυτιστεί με πολιτικούς ακτιβιστές όπως τον Μπέρναρντ Ράσελ, τον Αϊνστάιν, τον Μαξ Μπορν και άλλους που συχνά υπέγραφαν κείμενα διαμαρτυρίας για την κούρσα των εξοπλισμών της οποίας ηγείτο η Αμερική.

Μοναχικός (και ηττημένος) καβαλάρης, ο Οπενχάιμερ θυμίζει τους στίχους ενός γνωστού τραγουδιού του Λέοναρντ Κοέν, του «First we take Manhattan»: «Με καταδίκασαν σε είκοσι χρόνια ανίας / επειδή προσπάθησα ν' αλλάξω το σύστημα από τα μέσα». Μόνο για τον Οπενχάιμερ δεν τέθηκε θέμα ανίας, αλλά επιστημονικού και κοινωνικού εξοστρακισμού. Και το σύστημα που εκείνος εμπιστεύτηκε και υπηρέτησε αποδείχτηκε πιο δυνατό από τον ίδιο.

B. Δραστηριότητες:

A' επίπεδο:

1. Δικαιολογήστε τον τίτλο της ταινίας.
2. Πώς παρουσιάζεται στην ταινία η προσωπικότητα του Οπενχάιμερ; Τί σας έκανε εντύπωση;
3. Προσδιορίστε τα βασικά στοιχεία της πλοκής: πότε, πού, ποιοι, τί, γιατί .
4. Συγκρίνετε την προσωπικότητα του Οπενχάιμερ με εκείνη του Δ/ντή του Ινστιτούτου και του συνταγματάρχη.
5. Από ποιον φιλόσοφο επηρεάστηκε ο Οπενχάιμερ; Πώς διαμορφώθηκε η θεωρία του;
6. Γιατί τον πολέμησαν μετά το τέλος του πολέμου;

B' επίπεδο:

1. Υπάρχουν όρια στην επιστημονική έρευνα; Αν ναι, ποιος τα θέτει;
2. Πώς παρουσιάζεται στην ταινία η σχέση θεωρίας και πράξης.
3. Υπάρχει ηθική στη δράση ενός επιστήμονα;
4. Ποια κριτήρια/όρια τέθηκαν στην ταινία και από ποιους σε σχέση με τα παραπάνω ερωτήματα;
5. Υπάρχει ηθική στην πολιτική;
6. Η ανθρώπινη ζωή αποτιμάται με ποσοτικά κριτήρια;
7. Ήταν αναγκαία η ρίψη της ατομικής βόμβας σύμφωνα με την ταινία; Να συγκρίνετε τις απόψεις που διατυπώθηκαν στην ταινία με αυτές του 2^{ου} κειμένου.
8. Γιατί δεν εναντιώθηκε ο Οπενχάιμερ στη ρίψη της ατομικής βόμβας;
9. Μπορείτε να ερμηνεύσετε τη στάση της συζύγου του – πρώην κομμουνίστριας που τον ενθάρρυνε σε όλο αυτό το έργο;
10. Πώς διαγράφεται η σύγκρουση επιστημόνων και μη επιστημόνων, πολιτικών και επιστημόνων στην ταινία;

Γ' επίπεδο:

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΗΘΙΚΗΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑΣ

1. Αφού διαβάσετε το παρακάτω κείμενο απαντήστε σύντομα στα παρακάτω ερωτήματα:

Τα θύματα των βομβαρδισμών

Ο μισός πληθυσμός της Χιροσίμα, ο οποίος το 1945 ανερχόταν σε 310.000 κατοίκους, έχασε τη ζωή του στον πρώτο βομβαρδισμό με ατομική βόμβα στην Ιστορία, στις 6 Αυγούστου του 1945. Περίπου 130.000 πέθαναν σχεδόν αμέσως και άλλοι 10.000 ως το τέλος του ίδιου χρόνου. Από το 1946 ως το 1951 ακόμη 60.000 θάνατοι αποδόθηκαν στην επίδραση της βόμβας. Συνολικά η πόλη μετράει περισσότερα από 230.000 θύματα.

Αμέσως κάτω από την έκρηξη, η οποία ισοδυναμούσε με 15.000 τόνους νιτρογλυκερίνης, η ταχύτητα του ανέμου ήταν 1.600 χιλιόμετρα την ώρα ενώ η λάμψη προκάλεσε θερμοκρασίες 3.870 βαθμών Κελσίου.

Οι έρευνες σε περίπου 3.000 παιδιά που εκτέθηκαν στις πυρηνικές εκρήξεις ως έμβρυα μέσα στην κοιλιά της μητέρας τους έδειξαν μείωση του δείκτη νοημοσύνης τους ανάλογη με την έκθεσή τους στην

ακτινοβολία. Στα παιδιά που δέχθηκαν μεγαλύτερες δόσεις ραδιενέργειας εμφανίστηκε μεγαλύτερο ποσοστό νοητικής υστέρησης. Η ακτινοβολία επηρέασε επίσης τον μέσο ρυθμό ανάπτυξής τους.

Ο αρχικός στόχος της 9ης Αυγούστου 1945 ήταν η Κοκούρα, μια βιομηχανική πόλη. Επειδή είχε συννεφιά, ο πιλότος κατευθύνθηκε προς το Ναγκασάκι. Παρ' ότι η βόμβα πλουτωνίου ήταν πολύ πιο ισχυρή από τη βόμβα ουρανίου που ρίφθηκε στη Χιροσίμα, προκάλεσε τα μισά θύματα – 74.000 νεκρούς – επειδή στο Ναγκασάκι υπάρχουν λόφοι.

Ο κίνδυνος λευχαιμίας, ιδιαίτερα σε εκείνους οι οποίοι εκτέθηκαν στη βόμβα ως παιδιά, ήταν υψηλότερος τα πρώτα δέκα χρόνια μετά τους βομβαρδισμούς, ωστόσο ο κίνδυνος άλλων καρκίνων εξακολουθεί να είναι αυξημένος ως σήμερα.

Η βόμβα στο Ναγκασάκι κατέστρεψε την τότε μεγαλύτερη χριστιανική εκκλησία της Ασίας. Ιησούιτες ιεραπόστολοι είχαν προσηλυτίσει εκεί τους περισσότερους πιστούς τους κατά τον 16ο αιώνα.

<https://www.tovima.gr/2008/11/24/world/bomba-stoixeio/>

- Ποιες ήταν οι συνέπειες από τη ρίψη της ατομικής προσέγγισης;
- Πώς θα την χαρακτηρίζατε αυτή την ενέργεια;
- Αν ήσασταν ο πιλότος του αεροπλάνου πώς θα αισθανόσασταν μετά τις παραπάνω συνέπειες;
- **Πρέπει να μας απασχολούν οι συνέπειες των πράξεών μας στη ζωή τη δική μας, αλλά και των άλλων ανθρώπων;**

2. Με βάση το παρακάτω κείμενο μπορείτε να εντοπίσετε ποιο ήταν το βασικό κριτήριο που οδήγησε στη λήψη της απόφασης από την αμερικανική κυβέρνηση;

Ήταν αναγκαία η ρίψη της ατομικής βόμβας;

Η απόφαση για τη ρίψη μιας ατομικής βόμβας δεν παύει εύκολα να φορτίζει στρατιωτικούς, πολιτικούς και ιστορικούς κύκλους. Ο εξαναγκασμός της Ιαπωνίας σε παράδοση και η αποφυγή των απωλειών από τη σχεδιαζόμενη απόβαση των Αμερικανών παραμένουν μια βάσιμη δικαιολογία για τη χρήση ενός τέτοιου όπλου. Άλλοι όμως υποστήριξαν, με επιχειρήματα κι αυτοί, ότι η παράδοση της ισοπεδωμένης Ιαπωνίας ήταν μόνο θέμα χρόνου. Γι' αυτούς οι πραγματικοί λόγοι ήταν αλλού: στη χρήση της ευκαιρίας για μια διεθνή επίδειξη αδιαπραγμάτευτης ισχύος· στην πίεση για μια χειροπιαστή απάντηση στα ερωτήματα για την αποτελεσματικότητα των τεράστιων κονδυλίων του μυστηριώδους σχεδίου Μανχάταν· ακόμη και στη δυσκολία να εξηγηθεί αργότερα στους απλούς πολίτες που μετρούσαν τις βαριές αμερικανικές απώλειες η διαθεσιμότητα αλλά όχι και η χρήση ενός τόσο αποτελεσματικού όπλου. Και άλλοι είπαν ότι οι βόμβες δεν ήταν παρά συνέχεια της έκπτωσης της στρατιωτικής ηθικής που είχε αρχίσει νωρίτερα με τη χρήση εμπρηστικών βομβών και κόστος εκατοντάδων χιλιάδων αμάχων.

Η Ιστορία όμως ξαναγράφεται στο μυαλό του καθενός. Και κάποιοι, ανάλογα με τη σκοπιά από την οποία βλέπουν το θέμα, θα έχουν αντιρρήσεις. Λέγοντας ότι έτσι κι αλλιώς σε κάθε πόλεμο η αξία της ανθρώπινης ζωής βρίσκεται σε έκπτωση. Και για τους συγγενείς των νεκρών αμερικανών στρατιωτών τα επιχειρήματα για υπερβολική επίδειξη βαρβαρότητας με τις ατομικές βόμβες ίσως ακούγονται παράξενα. Ενώ για μερικούς ο ζήλος για την αναγνώριση της τραγωδίας της Χιροσίμα δεν συμβαδίζει με την αργή και διστακτική προσπάθεια της Ιαπωνίας να αναγνωρίσει την επιθετική στάση και τις ακρότητες του επίσημου στρατού της πριν και μετά το 1940. <https://www.tovima.gr/2008/11/24/culture/xirosima-2/>